

Szellem és Tudomány

a Miskolci Egyetem Alkalmazott
Társadalomtudományok Intézetének folyóirata

2026/1-2. szám.

Miskolc-Egyetemváros

Szerkesztőség

Fekete Sándor (főszerkesztő)

Kiss Daniel (felelős szerkesztő)

Graholy Éva (a szerkesztőbizottság titkára)

Szerkesztőbizottság

Szabó-Tóth Kinga (Miskolci Egyetem)

Horváth Zita (Miskolci Egyetem)

Kotics József (Miskolci Egyetem)

Nyíró Miklós (Miskolci Egyetem)

Czibere Ibolya (Debreceni Egyetem)

Loncsák Noémi (Debreceni Egyetem)

Glied Viktor (Pécsi Tudományegyetem)

Ewelina Kancik-Kołtun (Uniwersytet
Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Tomáš Dvorský (Univerzita Pavla Jozefa
Šafárika v Košiciach)

Lukáš Jakobovič (Univerzita Pavla Jozefa
Šafárika v Košiciach)

Peter Dubóczy (Univerzita Pavla Jozefa
Šafárika v Košiciach)

Kiadó

Miskolci Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

Alkalmazott Társadalomtudományok

Intézete

A szerkesztőség címe:

Miskolci Egyetem BTK

Alkalmazott Társadalomtudományok
Intézete

3515 Miskolc-Egyetemváros

Telefon: (46) – 565111/21-84

E-mail: btk.atti@uni-miskolc.hu

ISSN 2062-204X

A lap megrendelhető a szerkesztőség címén, vagy a megadott email címen.

Tartalom

Elmélkedő

Fazekas Csaba: Prohászka Ottokár, mint public intellectual, avagy tekinthetünk-e közszereplőnek egy történelmi személyiséget?	4
Hegedűsné Veréb Anita: „Ezért az óráért jöttem” A szent három nap kenotikus mélysége a balthasari teológiában	17
Krabák Attila Adrián: A közösségi coach, mint újszerű szereplő a társadalmi felzárkózás elősegítésében?	31
Szabó-Tóth Kinga: Az élet első ezer napja és a korai intervenció programok jelentősége biopszichoszociális keretrendszerben	61

Kitekintő

Fodor Tamás Albert: A tanácsdemokrácia elmélete Anton Pannekoek gondolkodásában – Kritika, alternatíva és gyakorlati koncepció	71
Rabócz Vivien – Fonó Szabolcs: A 20. század történelmének hatása a kelet-közép-európai kereszténydemokrácia sajátosságaira	89
Takács Máté János: Az Amerikai Egyesült Államok és Izrael Iránnal vívott háborújának előzményei a perzsa stratégiai örökség tükrében	115
Udvarvölgyi Zsolt András: A tanzániai választások margójára	129

Overview

Ermidi Argiro Maria: Water Security in a Changing World: A Case Study of Central and Eastern Europe	140
Kenaan Arij: The Role of International Bodies in Solving Conflicts in the Middle East	166
Sergej Sinicyn – Mária Denciová – Gabriel Eštok: An informational narrative on Slovakia's energy dependence on Russian gas	189

Recenzió

Kiss Daniel: Napjaink diktatúráinak logikájáról Anne Applebaum: Autokrácia Rt.	208
--	-----

Rabócz Vivien, Fonó Szabolcs

A 20. század történelmének hatása a kelet-közép-európai kereszténydemokrácia sajátosságaira

<https://doi.org/10.32966/szellem.2026.006>

Absztrakt

Dolgozatunk célja azoknak az okoknak a bemutatása, amelyek alátámaszthatják, hogy a kereszténydemokrata mozgalmak és pártok miért alakultak ki különböző módokon Kelet- és Nyugat-Európában az 1945-ös háború utáni és az 1990-es rendszerváltásokat követő időszakokban. Fő állításaink, hogy a kereszténydemokrata mozgalmak kialakulását Nyugaton olyan társadalmilag beágyazott intézmények és külső körülmények segítették, amelyek Keleten a posztkommunista rendszerekben nem voltak jelen. Emellett az említett mozgalmak és pártok nem ugyanazon ideológiai-morális síkon kellett, hogy elhelyezkedjenek, így amíg Nyugaton a centrumot egyértelműen azonosíthatjuk a kereszténydemokrácia ideájával, Keleten teljesen más kiinduló alaphelyzetet ismerhetünk meg. Ezen okok pedig olyan intézményi-ideológiai hátteret biztosítottak Kelet-Közép-Európa kereszténydemokrata pártjainak, amelyek determinálták szerepük marginális mivoltát, lehetőséget adva más, meghatározásukban nem elsősorban kereszténydemokrata pártoknak a retorikájuk használatára. Ezen folyamat megértésére is kísérletet teszünk, ugyanis hipotéziseink részét képezi, hogy bemutassuk, a populizmus is hatással bírt az említett pártok marginalizálódására, magyarázó erejű lehet annak megértésére. Hipotézisünk szerint az is akadályozta a kereszténydemokrácia keleti megerősödését, hogy a kommunista korszak elnyomó politikája miatt az egyházak társadalmi és politikai beágyazottsága nem volt olyan erős, mint Nyugat-Európában. A vallási intézmények nem tudtak olyan stabil bázist biztosítani, amelyre önálló, tömegeket megszólító kereszténydemokrata pártok épülhettek volna.

A dolgozatban nagyrészt kvalitatív módszerekkel, szakirodalmak vizsgálatával, saját gyűjtésekkel és összehasonlító módszerekkel kívánjuk bemutatni mind a nyugati, mind a keleti kereszténydemokrata pártokat. Emellett kvantitatív módszert is használunk a felállított megállapításaink ellenőrzésére.

Kulcsszavak: kereszténydemokrácia, Kelet-Közép-Európa, 20. század

I. Rabócz Vivien: A kereszténydemokrácia kialakulása

A kereszténydemokrácia sikerességének utóhatását Nyugat-Európában napjainkban is érezhetjük, de vajon miért alakult máshogy a nyugati és keleti országokban ugyanaz a politikai eszmerendszer? Az alábbi sorokban igyekszem összefoglalni a kereszténydemokrácia kialakulását Európában, valamint ahhoz, hogy minél átfogóbb képet adjak, a fogalmi meghatározást is szükségesnek érzem ismertetni.

Mi is a kereszténydemokrácia? A kereszténydemokrácia egy olyan politikai irányzat, amelynek a legfontosabb elvei közé tartozik a perszonalizmus, szubszidiaritás és a szolidaritás. A demokráciát, valamint a közjót keresztény elvek szerint kívánja politikai eszközökkel szolgálni. Azt, hogy ez hogyan és milyen formában érvényesül, egy későbbi fejezetben részletezném.

1.1 Eszmei előzmények

A kereszténydemokrácia eszmei előfutárának a liberális katolicizmus tekinthető. A liberális katolicizmus fellendülése az 1820-as években kezdődött, amikor az egyház bizonyos képviselői rádöbbenek arra, hogy túl sokáig zárták ki önmagukat a politikai és társadalmi rendszerből, ebben pedig változásra volt szükség. A katolikusok egy része a korszak uralkodó ideológiáját a liberalizmust nem tekintették a katolicizmussal szembenállónak. Tulajdonképpen egyszerre tudtak húek maradni az egyházhoz és emellett liberális elveiket is tudták vállalni (Katus 2001). A liberális katolicizmus vagy katolikus liberalizmus elemei Nyugat-Európában jelentek meg először Belgiumban az 1831-es alkotmányban, amely a katolikus egyház önállósulásának vágyát a liberalizmus szabadságtörekvések részeként jelenítette meg, ezzel mintát adva a többi európai ország liberális katolikusai számára. Nagyon fontos szerepet játszottak a francia papok és fiatalok által szerkesztett újságok a liberális keresztények érvrendszerének megfogalmazásában, különösképpen Robert de Lamennais, aki az egyház szabadságának szükségszerűségét helyezte munkássága középpontjába.

Az igazi áttörést XIII. Leó pápa Rerum Novarum című enciklikája jelentette (1891), hiszen ezzel egy keresztény alapokon nyugvó, azonban demokratikus modern politikai ideológiának adta meg az alapját. Ez az egyházi felelet keresztény megoldásokat kínál a világ aktuális problémáira és nehézségeire, mint például a munkásosztály társadalmi latba vetett súlyára. Azonban ami ettől is fontosabb: a keresztény politizálás alapját tekintve kritizálta egyszerre a vadkapitalizmust és a szocializmust is. Emellett pedig felvetődtek a keresztény társadalmi tanítás olyan alapelvei, mint a szubszidiaritás, az igazságosság és a közjó. Ezek a keresztény elvek a ma népszerű kereszténydemokrata pártok programjai/alapvetései között is megtalálhatóak, de természetesen az már másik kérdés, hogy mennyire tudják a pártok betartani és érvényesíteni azokat.

Az elsősorban a szociális problémákra reagáló keresztényszociális eszme – amit bizonyos megszorításokkal a mai értelemben vett kereszténydemokrácia egyik előzményének tekinthetünk – Európa szerte nagyon változatos politikai szervezeti formákban nyilvánult meg. Keresztényszocialista pártok, munkásmozgalmak, keresztény szakszervezetek, szakegyesületi mozgalmak, érdekvédelmi szervezetek jöttek létre, később pedig a keresztényszocialista eszmék képviselőit a keresztény társadalmi mozgalmak vették át.

1.2 A kereszténydemokrácia történeti fejlődése

A német katolikus egyesületek első alkalommal Mainz-ban találkoztak 1848. október 3–6. között, s alapították meg a „*Katolischen Verein Deutschlands*”-ot, s volt valami szimbolikus abban, hogy tőlük vagy harminc kilométerre ülésezett Frankfurtban a német nemzet első, szabadon választott, alkotmányozó parlamentje. A forradalmat követő „reakciós” időszak egyik fontos eseménye volt a katolikusok számára 1852. júliusában kiadott, a porosz vallásügyi miniszter, von Raumer nevével fémjelzett dekrétum, amelyik jelentős mértékben korlátozta a katolikusok alkotmányos jogait. Az általános felháborodás eredményeképpen az újonnan választott képviselőházban 1852. november 30-án 62 taggal megalakult az első katolikus képviselőcsoport „*Katolische Fraktion*” néven. A csoport azonnal fellépett és megfogalmazta a „politikai katolicizmus” első tételeit a katolikusok egyenjogúságát illetően, mi több, elkötelezve magukat a vallásszabadság és a jogegyenlőség elvei mellett, a frakció a zsidó kisebbség mellé állt, mikor néhány konzervatív képviselő ez

utóbbiak önkormányzati posztokra való megválaszthatóságát vonta kétségbe. Az eléggé heterogén frakció belső feszültségeinek csökkentése érdekében a katolikus frakció névhez még hozzátették 1859. januárjában a „*Zentrum*” jelölést is. A Bismarckkal szövetséges nacionalista-liberális nyomás hatására ez a *Zentrum* lassan felőrlődött, s a megmaradt néhány képviselőjük a függetlenek közé ült át. A lassú elsorvadásban az is szerepet játszott, hogy a katolikus szervezetek jó része alig, vagy egyáltalán nem érdeklődött a politikai érdekvédelem iránt. Az 1870 novemberében lezajlott poroszországi választások nyomán ötven katolikus képviselő került a parlamentbe, akik szintén megszavazták az új birodalmi alkotmányt – bár sokuknak csalódást okozott. Egy hónappal később ezek a képviselők Berlinben megalapították az új *Zentrumot* (Alkotmányos Párt). A párt nyitva állt a protestánsok és mások előtt is, bár ez a nyitás inkább elvinek, mintsem gyakorlatinak bizonyult. Az új *Zentrum* félelmetes gyorsasággal növekedett, rövid időn belül tekintélyes befolyással rendelkező katolikus sajtó szerveződött köré (126 napilap 320 ezer olvasóval 1871-ben és 446 napilap 2 millió 624 ezer olvasóval 1912-ben). A katolikus pártot aztán a Bismarckkal történt összecsapás ágyazta be véglegesen a Reich politikai életébe. A párt szociálkatolikus jellegét erősítendő Ketteler püspök 1873-ban adó-, és szociális reformjavaslatokat tett le a *Zentrum* asztalára. Az első keresztényszociális programú párt, a *Centrum Párt* Németországban Ketteler kezdeményezésére alakult meg. Ludwig Windthorst 1891-ben bekövetkezett halálakor egy olyan *Zentrumot* hagyott örökül, amelyik tökéletesen illeszkedett a porosz jogállamiságba, vagyis támogatta a kormányt minden olyan esetben, amelyik az úgynevezett „nemzeti célok” szolgálatában állt, s opponálta, mikor képviselői úgy vélték, a kormány a *Zentrum* képviselte elvek ellenében ment. Ennek ellenére, a középben elhelyezkedő szavazók egyre inkább sodródtak a rendkívül vonzó pángermán eszmék felé, és egyre inkább hallgattak a nacionalista hangokra – a németség nagy részével együtt. A *Zentrum* a Weimari Köztársaság egyik alapító pártja volt, és több koalíciós kormányban is részt vett. A párt 1933. július 5-én önként feloszlatta magát, hogy elkerülje a náci rezsim általi kényszerű megszüntetést. 1945-ben megalakult a *Kereszténydemokrata Unió* (CDU), amely a *Zentrum* politikai örökségét is magába olvasztotta, de felekezeti alapon szerveződött, így szélesebb társadalmi bázist tudott megszólítani. A 19. századi keresztényszociális gondolat jegyében fogant pártok még általában konzervatív

jobboldali pártokként pozícionálták magukat a politikai palettán, de ez nem jelentette azt, hogy a keresztényszociális eszme ne lett volna kezdetől differenciált.

Olaszországban 1875-ben jött létre az *Opera dei Congressi* mozgalom, amely később a kereszténydemokrácia bázisává vált. Romolo (Monte San Pietrangeli, Itália, 1870. aug. 27. – Róma, 1944. márc. 3.): áldozópap, publicista, a kereszténydemokrata *Olasz Néppárt* (Partito Popolare Italiano; PPI) egyik alapítója. Törekvése volt, hogy Itáliában létrejöjjön egy szociális célokért küzdő katolikus párt, a Szocialista Párt befolyásának csökkentésére (noha szervezeti felépítési mintának éppen az alulról építkező szocialistákat tartotta). Róma 1870-es elfoglalása és a pápai állam felszámolása óta az olasz politikai életben való részvétel teljes egyházi tilalom alatt állt, még a hívekre, sőt a szavazásokban való részvételre kiterjedően is, ezt a tilalmat kívánta túlhaladni egy világi irányítású katolikus párttal. 1900-ban kereszténydemokrata csoportot szervezett az *Opera dei Congressi* katolikus szociális szervezetten belül, amelyből ugyanabban az évben Rómában a Katolikus Kongresszuson megalakult az *Olasz Néppárt*. A Néppárt sikeresen terjedt, de működése leállt, mivel az egyházi vezetők csak a kulturális tevékenységét engedélyezték, megtiltva a politikai szereplést. Másrészt a csoport tevékenysége belső feszültséget keltett az Opera szervezetében; ezért X. Pius pápa 1907-ben feloszlatta az *Opera dei Congressi*-t.

XIII. Leó Graves de Communi Re című enciklikájában (1901. január 18.) elfogadhatónak nyilvánította a „kereszténydemokrácia” kifejezést, amely nem jelentett mást, mint a katolikusok társadalmi tevékenységét. A keresztényszocializmus és kereszténydemokrácia ebben az értelemben közös töről fakadó, de nem azonos fogalmak. A nagyhatású politikai gondolkodók sorában találjuk Luigi Sturzot (1871–1959), aki egy keresztény eszmékre és elvekre épülő társadalmat vizionált a laikus állam keretei között, és aki megalakította 1919-ben az *Olasz Néppártot*, melynek később számos tagja az olasz kereszténydemokrata párt, a *Democrazia Cristiana* (DC) alapító tagja lett. Az új párt 12 pontos programjában – többek között – helyet kapott a család sérthetlensége és a közkerölcs védelme, a szakszervezeti szerveződés szabadsága. Sürgette a szociális törvények megalkotását, nagybirtokok felosztását, a kisbirtokosok és társulások támogatását, a közigazgatás decentralizálását, a progresszív adózás bevezetését és a választójog

kiterjesztését. Sajnos a háború után kénytelen volt a liberálisokkal szövetségre lépni a szocialisták ellenében. Mussolini 1922-es uralomra jutását követően 1926-ban betiltotta minden antifasiszta párt működését, így a Néppártét is és a párt programjában vázolt elképzelések nem teljesedhettek ki.

A keresztény politizálás számára a két világháború között politikai helyzet több szempontból is kihívást jelentett. Mind teológiai, mind pedig vallásesetikai alapon oppozícióba kerültek a kiépülő új hatalmi centrumokkal szemben. A diktatúrával és a faji megkülönböztetéssel való szembenállást az egyház vallásesetikai alapjai kétségtelenné tették. A diktatúrákkal szembeni elvi oppozíció azonban különböző okok miatt nem jelentette automatikusan azt, hogy a legfontosabb katolikus pártok számottevő politikai ellenállást tudjanak tanúsítani a politikai hatalom totális kisajátítására törő fasiszta és nemzetiszocialista erőkkal szemben. A németországi *Centrum Párt*, az olasz *Katolikus Néppárt*, valamint az osztrák keresztényszociális párt felmorzsolódott a korszak politikai küzdelmeiben.

A megújulás bölcsője a forradalom óta vallásellenesnek számító Franciaország volt, ahol a katolikus politizálás – nem utolsó sorban a pápa ösztönzésére – felerősödött az 1930-as években. 1924 őszén, az egymástól függetlenül ténykedő, szociális kérdések iránt elkötelezett katolikusok és demokrata republikánusok közeledésének és együttműködésének az eredményeképpen alakult meg az első, országos szervezeti struktúrával, szilárd vezetéssel, országos terjesztésű lappal rendelkező, a parlamenti munkába integrálódott francia kereszténydemokrata párt, a *Parti Démocrate Populaire* (PDP – Népi Demokrata Párt). A párt – attól függetlenül, hogy a blokkosodást elősegítő választási rendszer miatt a konzervatív oldal felé sodródott – a kereszténydemokrata program számos olyan elemét jelenítette meg, amely ismét éles kritikát váltott ki jobb- és baloldalon egyaránt. A párt szociális kérdések tekintetében a kereszténydemokrácia hagyományos elveit vallotta. A különböző keresztény csoportok összefogásával létrejött a *Népi Demokrata Párt*, amelynek politikai alapállására a kereszténydemokrácia és a mérsékelt konzervativizmus volt a jellemző. A párt elismerte a francia köztársaságot, hitet tett a demokratikus szabadságjogok és a munkaadók és munkavállalók párbeszéde mellett, ugyanakkor a keresztény szakszervezetek önállóságát védelmezve helytelenítette a Marc Sangnier vezetése alatt álló szintén kereszténydemokrata Jeune République társaság népfrempolitikáját.

A francia katolikus szellemi megújulás hatására a kereszténydemokrácia megerősödve küzdött a totalitarizmus ellen és megakadályozta, hogy az antifasiszta harcban való részvételt kizárólag a baloldal tulajdoníthassa ki magának. A háború utáni kibontakozásban a francia kereszténydemokrácia új lendületet kapott. Nyugat-Európa kereszténydemokrata formációihoz hasonlóan tömegpárttá vált – első ízben a francia katolikus politizálás megjelenése óta –, és mozgósítani tudta a katolikus választók többségét. A *Mouvement Républicain Populaire* (MRP – Köztársasági Népi Mozgalom) politikai sikerében nagy szerepe volt az ellenállásban játszott „briliáns” szerepének s annak, hogy vezetői nem kompromittálódtak. A háború utáni „új világban” különös visszhangot nyert az a szándékuk, hogy békét teremtsenek a társadalom különböző osztályai, a tőke és a munka között.

A háború után Európában minden megváltozott, és ezekre a változásokra az európai kereszténydemokrata-keresztényszocialista politikai erőknek reagálniuk kellett. Egyrészt újjá építkezve, másrészt a hagyományaikra támaszkodóan új utakat keresve. Ennek a törekvésnek fontos eredménye a *Katolikus Párt* utódjaként alapított belga Keresztényszociális Párt (Parti Social Chrétien) 1945 karácsonyán meghirdetett programja.

Az 1940-es évekhez köthető több kereszténydemokrata néppárt alakulása is, például az olasz *Democrazia Cristiana*, amely 1943-ban kezdte meg működését és fontos szerepe volt a második világháború utáni Olaszország új demokratikus alapokra helyezésében. 1993–94-re tehető az első köztársaság politikai válsága, amely idején Giulio Andreotti vezette a kormányzó *Democrazia Cristiana* pártot és meggyengülés következett be, majd formálisan megszűnt és utódpartjaként jött létre az *Olasz Néppárt* (Partito Popolare Italiano, PPI) és a *Kereszténydemokrata Centrum*, amely egy konzervatívabb irányt követ (Centro Cristiano Democratico, CDD) (Horváth 2007).

A fentiekből látható, hogy Nyugat-Európában a kereszténydemokrácia társadalmi és intézményi beágyazottsága fokozatosan és organikusan épült fel ezért, a kereszténydemokrácia történeti és eszmei gyökereinek feltárása után fontos megvizsgálni, miként alakult e politikai irányzat sorsa a 20. század második felében, különösen a világháborúkat követő időszakban. Míg Nyugat-Európában a kereszténydemokrácia a demokratikus újjáépítés és az európai integráció egyik meghatározó ideológiai pillérévé vált, addig Kelet-Közép-Európában a kommunista rendszerek elnyomása és a vallási élet háttérbe

szorítása miatt egészen más fejlődési pályát járt be. A következő fejezet ennek a különbségnek a nemzetközi és politikai kontextusát elemzi: bemutatja, hogy a hidegháború idején milyen szerepet játszottak a nagyhatalmi támogatások a nyugat-európai kereszténydemokrata pártok megerősödésében, illetve miért hiányoztak azok az előfeltételek, amelyek a kelet-közép-európai térségben lehetővé tehetnék volna a hasonló politikai siker kibontakozását. Az elemzés ezáltal rávilágít arra, hogy a kereszténydemokrácia térbeli és történeti eltérései nem pusztán ideológiai, hanem mélyen strukturális és társadalmi különbségekből fakadnak.

II. Fonó Szabolcs: Különbségek Keleten és Nyugaton

II.1 Nemzetközi támogatás és környezet Nyugat-Európában 1945 után

A második világháború után kialakulóban lévő „Új Európa” pártosodási folyamata korántsem zajlott külső befolyásoló tényezőktől mentesen. Akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy a legkevésbé sem: közismert ugyanis, hogy a világháború keleti győztese, a Szovjetunió, mindamellett, hogy eredetileg egészen Ausztriáig tolhatta ki közvetlen befolyási környezetét, hatalmas anyagi és információs erőforrásokat mozgató meg a nyugat-európai (olasz, francia, német) kommunista és munkáspártok támogatására és hatalomba juttatására. (Nem összemosandó a szocialista pártokkal, melyeket sokszor baloldali riválisaként kezelte!) Ez a tendencia, habár csekély sikerrel járt, mégis széles körben ismert. Kevésbé képezi beszédtema tárgyát ezzel ellentétben a világháború nyugati győztese, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok hasonló anyagi és információs beavatkozása a nyugati pártosodás folyamatába. Viszont ma már tényszerűen bizonyított, hogy ezen országok több esetben finanszírozták az antikommunista politikai szerveződések és mozgalmakat, köztük a kereszténydemokrata pártokat is. De mielőtt néhány bizonyítékot bemutatnánk, értekeznünk kell a támogatás okairól is.

Az 1945 utáni években a nyugati győztes hatalmak számára kulcskérdés volt (leginkább biztonsági szempontból), hogy a háborúban elpusztított Európát újra egy stabil, demokratikus, de határozottan antikommunista struktúrába integrálják. A korábban említett nagyhatalmak, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok felismerték azt az általunk is bemutatni kívánt tendenciát, amely szerint a kontinens fennhatóságuk alatt maradó részének jövőjét csak olyan politikai szerveződések tudják garantálni, amelyek egyszerre képesek távolságot tartani a szélsőbaloldali és szélsőjobboldali totalitárius ideológiáktól és emellett társadalmi legitimációt építeni a már meglévő és a háborús, totalitárius pusztításokat is túlélő keresztény, humanista és szociális érzékenységet is magába foglaló értékek köré. Ez a felismerés szülte a vázolt stratégiát, amely a kereszténydemokrata pártokat a politikai és társadalmi újjáépítés elsődleges eszközeivé tette, a biztonsági kérdés megoldásával együtt.

A háború után a politikai közép újraértelmezése szükségszerű lépés volt a tartós demokráciák felépítéséhez, ugyanis a fasizmus egész Európában diszkreditálta a hagyományos konzervatív jobboldalt, a kommunizmus pedig balról fenyegette a felépíteni kívánt demokráciákat. A kereszténydemokrácia ezen kettős helyzetben tudta megfelelően pozícionálni magát a szélsőségek közé, és egyben mérsékelni is az azokkal kapcsolatos „bélyegeket”, melyek besározták a politikai centrum korábbi legitimitását. Ez a középutas stratégia ugyan szociálisan érzékeny volt, tehát elfogadta a társadalmi szolidaritás szükségességét, de nem volt marxista és kollektivista. A keresztény értékek mentén törekedett a nemzeti identitás megőrzésére, de nem volt nacionalista és demokratikus intézményrendszert támogató. Ez az ideológia képezte az amerikai-brit stratégia megbízható partnerét. A Foreign Policy Association egy nyilvánosságra hozott dokumentumában (Great Decisions [and] Teacher's Guide 1995:91) olvashatók a következő sorok:

“The religious roots of popular anti-communism helped it assume doctrinal status, legitimated by the potency of religious themes, symbols and metaphors in public discourse. Christianity and democracy were placed at the core of anti-communism. It became a unifying force that reminded Europe and America of their shared fundamental beliefs and basic values, their common history and interests. The defence of Western civilisation and Christianity became anti-communism’s central rhetorical device, reinforcing the two fundamental contentions on which anti-communism rested: that communism

was a supreme and unqualified evil, and that its purpose was world domination."

Tovább erősítette a tény az, hogy a hidegháború kibontakozó fázisában nem volt egyértelmű, hogy mely törésvonal mentén stabilizálódhat Európa kettéosztottsága: Franciaországban és Olaszországban például valósnak tűnő esély mutatkozott arra, hogy a kommunista pártok választás útján ragadják meg a kormányzást, mely a nyugati hatalmak számára megengedhetetlen kimenetel volt. Az Egyesült Államok 1947-től kezdve közvetlen politikai befolyást kezdett el gyakorolni az ezen fenyegetésnek kitett országokban: anyagi támogatást nyújtott pártoknak, sajtóorgánumoknak a kommunista befolyás megállításának érdekében. Ugyanezen említett dokumentumban olvasható, hogy:

"The 1948 Italian national election was approached by the US as an East-West contest. The role of the CIA has received considerable attention. One estimate suggests it spent \$10 million to ensure a Christian Democrat victory."

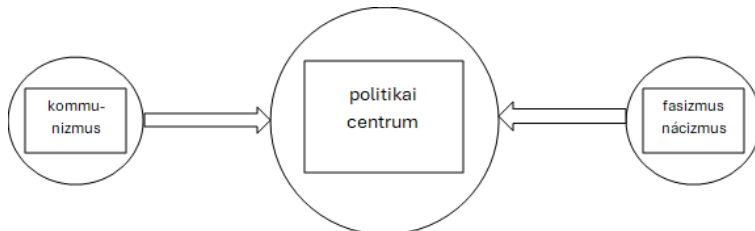
"... during most of the cold war, it was the CIA that covertly funneled aid to political parties, trade unions and other mass organizations, and to individual politicians in a number of countries. Japan's Liberal Democrats and Italy's Christian Democrats were only the most prominent of many recipients of the agency's largesse."

Mindemellett a gazdasági újjáépítést szolgáló Marshall-terv nem csak anyagi, hanem ideológiai fegyver is volt a nyugat-európai demokráciák megerősítésében. A támogatások elosztása politikai feltételekhez is kötődött, és a stabil, mérsékelt, jellemzően kereszténydemokrata vezetésű kormányok megbízható partnerekké váltak az amerikai-brit stratégia számára.

Ahhoz, hogy megértsük a kereszténydemokrácia kelet-európai kudarcát, szükséges ismernünk, hogy a hidegháború kezdeti szakaszában ez az irányzat, mindamellet, hogy fejlődésének kiindulópontját tekintve maximálisan organikusan fejlődött ki, a nagyhatalmak nézőpontjából erősen favorizált politikai erőről beszélünk, melynek kontinentális méretűre duzzadása pontosan ezen okból nem tekinthető tisztán természetes folyamatnak. A későbbi, 1990-es évek keleti demokratizációs folyamataiban nem feltétlenül létezett ilyen konkrét, preferált politikai irányzat, ugyanis a kialakítani kívánt erőviszonyok egy két- és nem többpólusú ideológiai tengelyen helyezkedtek el.

II.2 A kereszténydemokrácia kapcsolata a kereszténységgel és a demokráciával

Félreértés tehát ne essék: a kereszténydemokrácia nyugat-európai sikere nem kizárólag a külső támogatásnak volt köszönhető, hanem annak is, ahogyan az irányzat képes volt a politikai közép definícióját a világháború után újra természetes módon legitimmé tenni. A fasizmus/nácizmus bukásával a konzervatív jobboldal morális válságba került, ugyanis több esetben együttműködött a totalitárius irányzatokkal, vagy legalábbis nem volt azonosítható az ellenállás motívumával, ami a háború után a legitimitás alapkövét adhatta volna. A baloldal alternatíváját a kommunizmus képezte, amely változó sikerrel, de megkezdte elterjedését Európában, viszont nem tartozott a társadalmi többséghez, ezzel pedig a demokratikus baloldal hitelességét is sikeresen csorbította. Egyértelmű volt, hogy egy kialakuló sikeres politikai szerveződésnek e két pólus közé kell pozicionálnia magát, ezzel a politikai közép új alapjait teremtve meg.

1. ábra. Centripetális tengely

Forrás: Saját ábra

A kereszténydemokrácia mint új ideológia olyan politikai szintézist kínált a társadalomnak, amelyben integrálta a liberalizmus, a konzervativizmus és a szociális érzékenység elemeit, amely a szélsőséges politikák által traumatizált társadalmak számára kielégítő és biztonságos középutat jelenthetett: ez tulajdonképpen tömegpárti mivoltát predesztinálta. Németországban, Olaszországban és a Benelux államokban ez a kompromisszumos attitűd jelentős tömegbázisra is talált, egyszerre egyesítette a munkásrétegeket, a városi polgárságot és a katolikus középosztályt, tulajdonképpen megszüntetve ezáltal az osztálypártok korábbi dominanciáját a térségben.

Azért nem tartjuk szükségesnek a vallás és demokrácia kapcsolatát mélyebben kibontani ebben a dolgozatban, mert ezen időszakban a kereszténység tulajdonképpen olyan politikai nyelvvé vált, amely már nem egyházi, hanem világi és demokratikus kontextusban kezdett el működni. A világháborút megelőző időszakban Európában az egyházak társadalmi tekintélye ugyan számottevő maradt, de a politikai befolyásuk érezhetően lecsökkent. A demokratikus újjáépítés során a politikai vezetők számára kedvező eszközként szolgált egy olyan legitimáló politikai nyelv kialakítása, amely egyszerre nyúl a kontinens évezredes keresztény civilizációs gyökereihez és örökségéhez, ugyanakkor nem kötődik túl szorosan az egyházi intézményekhez vagy a vallási dogmákhoz (magyarán: imponál a korábban visszaszorított társadalmi-kulturális elemekkel, de nem korlátozza azok hatását szigorúan a keresztény csoportokra). A kereszténydemokrata politikusok tehát nem elvont teológiai, hanem közérthető társadalmi kontextusban kezdték újra értelmezni a kereszténység politikai jelentését, így az egyház szerepét részben a politikai képviselő vette át, tovább kumulálva a szekularizáció folyamatát. Nem az egyház határozta meg a legszélesebb társadalom számára, hogy mi a kereszténység, hanem a politikusok vehették át ezt a feladatot. Ezt a jelenséget pedig Konrad Adenauer gondolatmenete is megerősíti:

“As Frank Bösch, the chronicler of Adenauer’s achievement as a coalition architect in the postwar years, observes, it was Adenauer’s belief that »Christian« meant moderate. Despite his personal religious faith, Adenauer looked opportunistically upon the name he favored for his party. »Christian« would generate less hostility than other names that might have been bestowed on the same political formation, e.g., »national« or »German« or »socialist.« All of the alternative designations carried baggage and presumably might have led to electoral disaster. Calling oneself a Center Party was not a serious option, since such a party continued to exist after the War, and it combined a narrowly sectarian focus with socialist economic stands. As someone who wished to be seen as a temperate statesman, Adenauer argued for the non-threatening nature of a »Christian« party.” (Gottfried 2007)

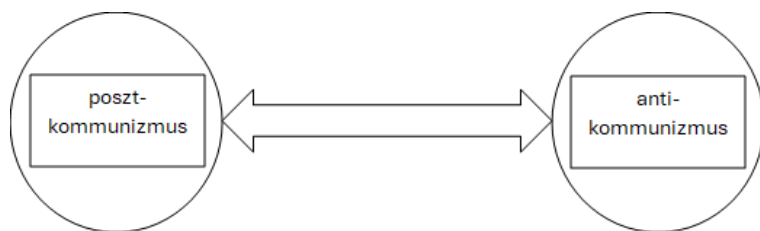
Ez az opportunizmus nem tekinthető feltétlenül negatív értéknek, sokkal inkább korszerű, modern politikai stratégiának mutatkozik. A politikusok alapvető érdekében állt az extremitás minden formájának elkerülése, hisz az ezzel kapcsolatos megőrzés végzetes lehetett volna az adott párt számára.

A közép-re helyezkedés tehát tudatos politikai manőver volt (Gottfried 2007), mindamellet, hogy bal- és jobboldali irányban is véghezvihető volt a politikai szövetségek kialakítása, amely a kormányzati stabilitás megteremtésében alapjaiban betonozta be a kereszténydemokrata pártok több évtizedes vezető szerepét. A kétirányú koalíciókészség mindaddig a hatalmi centrumban tartotta ezeket a pártokat, amíg azok képesek voltak a kor mércéje szerint a politikai centrumban maradni. Ez (a politikai centrum átrendeződése) vezetett később a kereszténydemokrata pártok részleges marginalizálódásához a nyolcvanas évekre.

II.3 A kereszténydemokrácia kelet-közép európai újraértelmezése 1990 után

A rendszerváltás után Kelet- és Közép-Európában a kereszténydemokrata eszme új politikai lehetőségként jelent meg (oly sok másik között), de nem voltak jelen azok az előfeltételek, amelyek a nyugat-európai sikernek korábban megágyaztak. Az új, magukat kereszténydemokratának tituláló pártok gyakran szimbolikus hivatkozásként használták az elnevezést (például a nyugati, ekkorra már nagy tekintéllyel rendelkező, de leköszönt politikusok presztízse miatt), de mindeközben a társadalmi bázisuk és működésük eltérő volt a klasszikus értelemben vett nyugati modell logikájától.

Ugyan a politikai verseny helyreállt az 1990-es évek elején a térségben, a politikai mező korántsem volt konszenzusos, sőt, sokkal inkább morális kérdésekkel túlterhelt volt. A politikai verseny fő törésvonala így nem ideológiai, hanem elsődlegesen múltértelmezési jellegű volt: a bukott kommunista rendszerhez való viszony határozta meg a pártok identitását. Ebben a környezetben a kereszténydemokrata pártok nem a társadalmi közepet integrálták (hogyan is tehetnék volna?), hanem az antikommunista pólusban kívántak megtestesíteni egyfajta morális, erkölcsi bástyát.

2. ábra. Bipoláris tengely

Forrás: Saját ábra

Azonban mivel a paletta minden más, ezen pólus környékén elhelyezkedő pártja is ehhez hasonló politikai tevékenységet kísérelt meg végezni, ennek politikai súlya nem volt olyan jelentős, mint nyugaton 1945-öt követően. Ez a szerepvállalás, betagozódás gátolta meg a centrumépítést, ugyanis a politikai környezet nem tette lehetővé a mérséklet és kompromisszumkészség politikájának széleskörű társadalmi beágyazódását, hiszen a kommunista/posztkommunista tengelyt az elszigetelés eszközével igyekeztek több-kevesebb sikerrel neutralizálni. A kereszténydemokrata pártokat így többségében a jobboldali érték alapú pártok táborába sorolták be, a politikai közép pedig üresen maradt, de nem ideológiai, hanem történeti-társadalmi okokból.

A kelet- és közép-európai kereszténydemokrata pártok 1990 után egy kezdeti fellendülés után többnyire kiszorultak a releváns politikai erőik térfeléről. Ezt javarészt a gyenge történeti gyökereknek, azaz a társadalmi és kulturális folytonosság hiányának tudhatjuk be. Nyugat-Európában a kereszténydemokrata pártok olyan közösségi hálózatokra építhettek, amelyek már a 19. század végétől jelen voltak (Kelet-Európában is), lásd: szakszervezetek, katolikus mozgalmak, egyházi karitatív szervezetek, kezdetleges civil szerveződések. Kelet-Európában a kommunista rezsimok elnyomó évtizedei alatt (melyek civilizációs hatásukban eltérő minőségűek és mértékűek az 1945-öt megelőző totalitarizmustól) teljesen megszakította az organikus fejlődést az egyház és a civil szféra elnyomása, valamint a politika teljes állami hegemoniája. A Szovjetunió széthullása után bekövetkező rendszerváltások során így nem összehasonlítható a táptalaj azzal, amelyből a nyugat-európai demokráciák meríteni voltak képesek a mérsékelt, kompromisszumkész és nagy társadalmi kiterjedésű kereszténydemokrata

ideológia megalkotásához, amelynek sikerét épp ez a társadalomszervező képesség (vagy inkább lehetőség) adta, s mely Keleten közel sem volt jelen azonos mértékben.

Épp ezért nevezik sokan a kelet európai posztkommunista országok rendszerváltásait „elitprojekteknek”, amelyekben bármiféle kereszténydemokratának nevezett mozgalom csak egy elitek által így megnevezett (s ezzel legitimálni kívánt) morális és egyben nyugati stabilizációval kecsegtető hivatkozás volt, mely nem párosult létező társadalmi beágyazódással, sem a kereszténydemokrata pártok nyugatról ismert programjával (pl.: szociális piacgazdaság).

A centrum kialakulásának hiányát egy másik, a rendszerváltáshoz köthető jelenség is befolyásolta: a kompromisszum jelenléte és narratívája. Míg Nyugaton a kompromisszum, mint fogalom, a későbbi stabilitás egyik korán felismert szükséges elemeként jelent meg, addig Keleten ez a kifejezés sokszor a múltbéli elemekkel való kollaboráció, a morális megkérdőjelezhetőség szinonímájává alakult. A társadalmi (és politikai) megosztottságot a posztkommunista-antikommunista tengely jelentette, amelyen a rendszerváltó elhelyezkedés megkövetelte az erkölcsi fölény különböző módokon történő legitimálását, s ily módon a kompromisszumképtelenséget eredményezte, így pedig a kereszténydemokrata pártok is kiszorultak a politikai középből (amely a politikai sikertelenségüket is megalapozta: a kereszténydemokrácia nem egy jobboldali alternatíva, hanem kísérlet a társadalmi közép hiteles képviselőjére. Amint megszűnik az igény a centrum hatalmára, vagy megváltozik annak relatív helyzete, pl. a baloldali pártok megerősödnek Nyugat-Európában, a kereszténydemokrácia a történeti tanulságok szerint háttérbe szorul, hisz nem vehetik fel hitelesen a versenyt egy ideológiai síkon versengő párttal, az erőteljes és kívülről is támogatott antikommunizmust leszámítva).

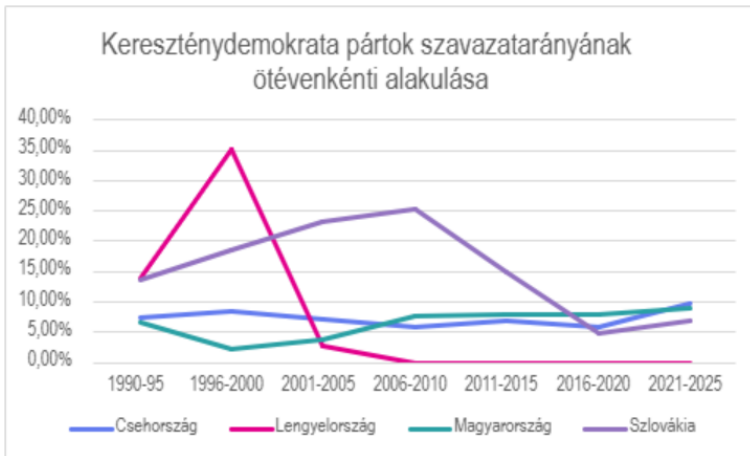
Összegezve kijelenthető, hogy a kereszténydemokrácia Európában nem ideológiai eltérések, hanem társadalmi és intézményi hiányosságok és nemzetközi különbségek miatt alakult ki eltérő minőségben. A nyugati modell társadalmi bázisát és erejét a történeti kontinuitás, a kompromisszumok, szövetségek és koalíciók kötésére való alkalmasság és a szélsőségektől való távolságtartással együtt járó legitimációs kényszerhelyzet megfelelő felismerése adta. Ezzel szemben keleten a kereszténydemokrácia kísérlete kudarcosnak nevezhető, okai pedig a történeti kontinuitás hiányában, a vallás

társadalmi beágyazottságának gyengeségében és a politikai mező erős, posztkommunista-antikommunista tengelyen megjelenő polarizáltságában keresendőek. Az antikommunizmus történetileg ismert erkölcsi alapállása rövidtávon legitimitációt biztosított a megjelenő keleti pártoknak, de hosszú távon az irányzat elszigetelődött a politikai középtől, amely Nyugaton éppen ideiglenes sikerének zálogát jelentette, s ily módon nem is került a kereszténydemokrata jellegéből fakadóan különösebb nemzetközi támogatás célkeresztjébe, mely szintén határozott eltérés az 1945-öt követő időszakkal ellentétben.

A kereszténydemokrácia kialakulásának történeti és eszmei alapjainak áttekintése után szükségszerűen felmerül a kérdés, miként jelent meg ez a politikai irányzat a posztkommunista térségben. A rendszerváltást követően a kelet-közép-európai országokban a kereszténydemokrácia új politikai és társadalmi környezetben próbált gyökeret verni, gyakran eltérő szervezeti, vallási és ideológiai feltételek között, mint Nyugat-Európában. Míg Nyugaton a kereszténydemokrácia a politikai centrumot stabilizáló és integráló tömegpárttá vált, Kelet-Közép-Európában a kommunista rendszerek öröksége éppen ezeket az előfeltételeket szüntette meg. A következő fejezet ennek a folyamatnak a konkrét országokénti vizsgálatára vállalkozik, bemutatva, hogy Lengyelország, Szlovákia, Horvátország, Szlovénia esetében milyen történelmi és társadalmi tényezők határozták meg a kereszténydemokrata pártok létrejöttét és politikai szerepét.

III. Rabócz Vivien – Fonó Szabolcs: Miért nem lett domináns a kereszténydemokrácia Kelet-Európában?

A következő fejezetben a figyelmünket a már posztkommunistának tekinthető országok irányába fordítjuk, hogy láthassuk az ott megjelenő kereszténydemokraták milyen politikai pozíciót tudtak kiküzdeni pártjaik részére. Mielőtt történeti eszme-futtatásba kezdenénk, számszerű ábrával is szeretnénk demonstrálni az előző fejezetekben kifejtett eltérést.

3. ábra. Kereszténydemokrata pártok szavazatarányának ötévenkénti alakulása

Forrás: Saját ábra

A fenti ábra azt hivatott bemutatni, hogyan változott a Visegrádi Együttműködés országaiban azon pártok választási eredményeinek alakulása, amelyek önmeghatározásukban elsősorban kereszténydemokrata címkét használtak. A kérdéskör nehézségét az adja, hogy ugyan a kereszténydemokrácia, mint fogalom, rendkívül elterjedt (melyre a nyugati sikertörténet rendkívüli hatást gyakorolt), ez pedig megnehezíti a valódi, szigorúan kereszténydemokrata értékrendet követő pártok elkülönítését a hangzatos, az ideológiát, mint „catch-all” párti stratégiaként használó, többnyire jobboldali, populistá pártoktól. Ezt az ellentmondásosságot azzal a módszerrel oldottuk fel, hogy elemzésünkben csak azokat a pártokat vizsgáltuk, amelyek megnevezésükben is kereszténydemokraták, keresztények, katolikusok, vagy önmeghatározásukban és programjukban rendkívül hangsúlyosan a kereszténydemokrácia értékrendje mellett sorakoztak fel. A koalícióban induló pártoknál, egyéb adatok hiányában kénytelenek voltunk több helyen a képviselők mandátumarányából és nem az összkoalíció választási eredményéből kiindulni, úgy véljük ez hitelesebb forrást biztosít a pártok támogatottságát illetően.

A vizsgált pártok tehát a teljesség igénye nélkül, országokra lebontva a következők voltak:

Csehország:

- Kereszténydemokrata Unió – Csehszlovák Néppárt (*Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, KDU-ČSL*)

Lengyelország:

- Katolikus Választási Akció (*Wyborcza Akcja Katolicka, WAK*),
- Kereszténydemokrácia (*Chrześcijańska Demokracja*),
- Kereszténydemokraták Pártja (*Partia Chrześcijańskich Demokratów*),
- “Apaország” Katolikus Választási Bizottság (*Katolicki Komitet Wyborczy "Ojczyzna"*),
- Keresztény Nemzeti Unió (*Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe, ZChN*),
- 1997-ben a Szolidaritás Választási Akció harminc párt eklektikus sokaságát alkotta, amelynek részei voltak a korábban ismert kereszténydemokrata pártok is (*Akcja Wyborcza Solidarność, AWS*),
- Lengyel Kereszténydemokrata Egyezmény (*Porozumienie Polskich Chrześcijańskich Demokratów, PPChD*)

Magyarország:

- Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP)

Szlovákia:

- Kereszténydemokrata Mozgalom (*Kresťanskodemokratické hnutie, KDH*)
- Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom (Maďarské kresťanskodemokratické hnutie, MKDM)

A vizsgált időszakban (1990-2025) öt évenkénti bontásban (a különböző választási ciklusok miatt) figyelhetjük meg a következő tendenciákat: A kereszténydemokrata pártok mindegyike még az 1990-es évek elején bekövetkező rendszerváltások időszakában megalakult. Ekkor Csehországban és Magyarországon kialakult a (később csak vélt) szavazóbázisuk maximális mérete is, azt később sosem ugrották meg kirívó mértékben. Ez Lengyelországban és Szlovákiában más trendet követett, itt a hiteles kereszténydemokrata pártok egy viszonylag nagyobb, stabilabb választói

réteget szólítottak meg, melyet hosszabb-rövidebb ideig megtartottak (azzal a különbséggel, hogy míg Szlovákiában az egységes felállás elősegítette a releváns szerep kialakulását, addig Lengyelországban a szélsőséges felaprózódás ellehetetlenítette azt). A 2000–2010 közötti időszakban azonban ezek a pártok is a más kelet-közép európai pártokhoz hasonló, marginális méretű pártokká alakultak, vagy teljesen eltűntek és más populista, jobboldali erők hasznosították a retorikájukat.

Table 1. Average support for Christian Democracy.

	Post-communist Europe	Western Europe
Average vote for CD in countries where CD competed	6.6%	28.6%
Average vote for CD across all countries	4.4%	18.5%
Average vote for CD 1990–2010	4.4%	16.0%

Data: European Election Database (http://www.nsd.uib.no/european_election_database.) Unit of analysis: election result.

4. ábra. A kereszténydemokrata pártok támogatottsága **Forrás:** Grzymala-Busse (2019:320)

Ide köthető és a bizonyítást könnyen segítő ábrát alkotott meg Grzymala-Busse is ugyanezen témával foglalkozó dolgozatában. A módszertana nem ismert (pl.: mely pártok számítanak kereszténydemokratának a vizsgálatban), de az összesítésnek köszönhetően kvantitatív bizonyítékot tudunk felmutatni a központi témánkra vonatkozóan: Nyugat-Európa országaiban átlagosan több, mint négyszeres szavazatarányt szereznek a kereszténydemokrata pártok, mint Kelet-Európában (Grzymala-Busse 2019).

III.1 Mikor, hogyan és milyen formában jelentek meg a kereszténydemokraták a keleti blokk felbomlása következtében?

A kereszténydemokrácia posztkommunista megjelenésének megértéséhez elengedhetetlen áttekinteni azokat a történeti és társadalmi előfeltételeket, amelyek a térségben döntően eltértek a nyugat-európai tapasztalatoktól. Míg Nyugat-Európában a kereszténydemokrata pártok organikus módon, a 19–20. század fordulójától kezdve fokozatosan építették ki társadalmi bázisukat, intézményi beágyazottságukat és politikai funkciójukat, addig Kelet-Közép-

Európában a kommunista rendszerek négy évtizedes dominanciája megszakitotta az eszmék, szervezeti formák és társadalmi közösségek természetes fejlődését.

A rendszerváltás után létrejövő új pártok számára a legfőbb politikai törésvonal nem az ideológiai bal-jobb skála volt – amely Nyugaton a kereszténydemokrácia pozícióját hosszú ideig meghatározta – hanem a *posztkommunista-antikommunista* tengely körüli megosztottság (amelyet a korábbi fejezetben felvázoltunk). A politikai legitimitás alapja így nem társadalmi programok, hanem morális pozíciók mentén szerveződött. A frissen alakult kereszténydemokrata pártok – Csehországban, Szlovákiában, Magyarországon vagy Lengyelországban – így elsősorban az antikommunista oldal “értékalapú” szereplőiként jelentek meg, nem pedig integratív centrumépítő formációkként.

III.2 A kontinuitás hiánya: kereszténydemokrácia a keleti blokkban a rendszerváltás után

A *Csehszlovák Néppárt* 1919 januárjában alakult több katolikus párt egyesülésével. A párt első éveiben arra összpontosított, hogy beilleszkedjen a politikai életbe és szembeszálljon a szocialisták és liberálisok katolikusellenes nyomulásával. Sikeresen sikerült késleltetnie a legtöbb meghatározó törvény elfogadását ezen a téren, egészen addig, amíg az „*El Rómától!*” mozgalom nem kezdte meg működését. Ekkor elvesztette lendületét, és a párt a kormányerők nélkülözhetetlen részévé vált, ami végül hozzájárult az állam és az egyház szétválasztásának bevezetésére irányuló kísérletek összeomlásához, valamint a katolikus egyház és az állam közötti kölcsönösen elfogadható kompromisszumok megtárgyalásához például az oktatás vagy a házasság területén. A pártot kezdettől fogva bizonyos fokú feszültség jellemezte a gyengébb cseh és az erősebb morva szárny között, amely a mai napig fennáll. A világháborúk között a párt politikája a katolikusokra és a katolikus egyházzal kapcsolatos kérdésekre összpontosított (ugyanakkor állandó és ádáz harcot vívott az agráriummal a katolikus parasztok szavazataiért és a katolikus hierarchák kegyeiért). A kommunista átvétel követően a következő években a pártot az Alois Petr és a kiátkozott pap, Josef Plojhar által vezetett kommunista-

barát szárny uralta és vezette. 1948–1989 között a párt a *Nemzeti Front* részeként létezett. 1985-től kezdve az antikommunista tagok és tisztségviselők az úgynevezett Újjászületési áramlatban profilálódtak, amely fokozatosan megerősödött és 1989 végén átvette a párt vezetését. Josef Bartončíkot állította a párt élére, aki visszavezette a pártot eredeti politikájához és ideológiájához. A párt taglétszáma nagyon gyorsan bővült, mivel új támogatók és a régi, kommunistabarát vezetés által kizárt régi tagok csatlakoztak a párthoz. 1989. őszén a pártnak 40 000 tagja volt, 1990. márciusában már 90 000 környékén járt. 1993-ban az ország cseh és szlovák részre tagozódása következtében a csehek tovább folytatták a kereszténydemokrata párt működtetését, amely mai napig is szereplője a politikai életnek, hiszen a *Kereszténydemokrata Unió – Csehszlovák Néppárt* (KDU-ČSL) a választásokon koalíciós pártként indul. 2021-ben a *TOP09* és *ODS* cseh pártokkal alakítottak kormányt, azonban 2025-ben az októberi választás következményeként jelenleg ellenzéki státuszban, de a korábbi koalíciós formátumban bejutottak a parlamentbe és a második legtöbb mandátumot szerezték meg.

Szlovákiában a *Kresťanskodemokratické Hnutie* (KDH) – Kereszténydemokrata Mozgalom alapítása 1990-hez köthető. Létrejöttét a vallásos szlovák értelmiségiek, papság és ellenzéki csoportok alapozták meg. Jelenlegi státusza többször parlamenti párt volt, de 2016 óta nem került be a parlamentbe (2023-ban visszajutott). Tulajdonképpen a szlovák pártrendszer jellegzetességének nevezhető, hogy új pártok, politikai aktorok kiszorítják a hagyományos formációkat, ezért jellemezhető a KDH parlamenten kívülsége és vissza térése.

A keresztény pártpolitizálás Magyarországon 1943 augusztusától erősödött fel Kovrig Béla, Pálffy József és Apor Vilmos kezdeményezésére, de fontos megemlíteni korábbi kezdeményezéseket, amelyek kiterjedtek a katolikusokra és később a kereszténydemokrácia bázis megalkotóivá váltak. Ezek elsősorban érdekvédelmi szervezetek voltak: a *KALOT – Katolikus Legényegyletek Országos Testülete*, az *EMSZO – Egyházközösségi Munkásszakosztályok*, a *Hivatásszervezet*, a *KIOE – Katolikus Iparos és Munkásifjak Országos Egyesülete*, és az ezeket tömörítő *Katolikus Szociális Népmozgalom*. 1989-ben merült fel a gondolata a *Kereszténydemokrata Néppárt* újjáépítésének, amikor a Magyar Szocialista Munkáspárt tekintélye és hatalmi pozíciója határozottan elkezdett meggyengülni és a külföldön, valamint itthon

élő kereszténydemokrata politikusok arra ösztönözték Keresztes Sándort (korábbi DNP képviselőt), hogy szervezzék újjá a DNP-t. A Kereszténydemokrata Néppárt egy történelmi párt, amely a rendszerváltó pártok közé sorolható, de az egykor önálló párt jellemzői már nem vonatkoznak a jelenlegi KDNP-re. A párt önállósága a 2010-es évektől kezdett el csorbulni, ahogy a Fidesz sikeresen eleinte maga mellé, majd maga alá sodorta a pártot. Jelenleg koalíciós partnerként van jelen a Fidesz mellett, azonban az utóbbi években a párt már csak szelleme az 1944-ben megalapított Keresztény Demokrata Néppártnak.

Lengyelország esetében beszélhetünk a *Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe* (ZChN) – Keresztény-Nemzeti Unióról. Amelynek alapítása 1989-ben történt a kommunista fellélegzés után. Szoros kapcsolatot ápol a katolikus egyházzal, a Szolidaritás mozgalom egyik jobboldali utódaként tartjuk számon. 2001-ben megszűnt és a tagjai részben beolvadtak a Jog és Igazságosságba (PiS), vagy olyan pártokba, mint a Polska Razem vagy a Porozumienie dla Demokracji (korábban kereszténydemokrata irányultságú kisebb pártok). Lengyelországban a katolikus egyház erősen beágyazódott a társadalomban és emiatt a keresztény értékek megjelennek a politikai pártok életében, de nem konkrétan egy stabil kereszténydemokrata párti jelenlétről tudunk beszélni.

A Visegrádi Együttműködés tagjain kívüli országokban is érdemes megemlíteni a kereszténydemokrácia kialakulását.

Horvátország esetében említendő a Hrvatska Demokratska Stranka (HDS) – Horvát Kereszténydemokrata Párt, melynek alapítás szintén, nem meglepő módon 1990-hez köthető. Már megjelenésekor is katolikus és nemzeti érdekekre épült kisebb párt volt, amely méretéhez illően politikai szerepe napjainkban is kisebb és gyakran szövetségekben jelenik meg. Horvátország másik kereszténydemokrata pártja a Hrvatska Demokratska Zajednica (HDZ), amely a másik párthoz képest korábban, már 1989-ben alakult, azonban nem nevezhető klasszikusan kereszténydemokratának, csak konzervatív, nemzeti és vallásos retorikát használ, amely miatt mindenképpen említésre méltó. Nem mellékesen a legnagyobb horvát párt, amely kormányon van 2016-óta.

Szlovéniában a Nova Slovenija – Krščanski Demokrati (NSi) pártot érdemes megnéznünk, amely a Szlovén Kereszténydemokrata Párt utódjaként alakult meg 2000-es években. A Szlovén Kereszténydemokrata Párt (SKD) 1989-ben

alakult és 2000-ben egyesült a Szlovén Néppárttal, amellyel sok kereszténydemokrata szavazó nem értett egyet, ezért alakult meg az Új Szlovénia- Kereszténydemokraták (NSi) mai formája. A legutóbbi 2022-es választásokon önállóan, koalíciós partner nélkül szerzett 90 mandátumból 8-at az országgyűlésbe az említett, új párt.

Mint láthatjuk, a kereszténydemokrata pártok sikeressége nem a vallásosság mértékétől, az állam és egyház közötti konfliktusoktól vagy az egyházakkal való szövetségektől függött. Inkább azokban az országokban voltak sikeresebbek, ahol a két világháború közötti időszakban a kereszténydemokrácia részt vett az állam- és nemzetépítésben. A posztkommunista országokban az egyházak politikai szerepe korlátozott volt. A kommunista időszakban az egyházakat elnyomták, és bár a rendszerváltás után újra aktívabbá váltak, nem tudtak olyan politikai befolyást gyakorolni, mint Nyugat-Európában. Ez megnehezítette a kereszténydemokrata pártok számára, hogy erős társadalmi bázist alakítsanak ki.

III.3 A populizmus térnyerése

A posztkommunista országokban a pártok és pártrendszerek rendkívül ingatagok voltak a rendszerváltás utáni évtizedekben. Ennek főbb jellemzői: gyakori pártszakadások, új pártok megjelenése, régiiek eltűnése (pl. Lengyelországban és Szlovákiában is szinte minden választáson csak új pártok jutottak be a parlamentbe) gyenge pártidentitás és párthűség a választók részéről. Az ideológiai irányvonalak gyakran nem voltak világosak, a pártok sokszor pragmatikus, populista módon alkalmazkodtak az aktuális közvéleményhez. A kereszténydemokrácia, mint összetett ideológia (egyszerre konzervatív, szociális és vallási), nehezen tudott stabil és világos identitást felépíteni.

Míg ezzel szemben Nyugaton a kereszténydemokrata pártok gyűjtőpárttá tudtak alakulni, és könnyedén a jobboldal domináns erejévé váltak. Ez a folyamat Kelet-Európa országaiban nem alakult így, ennek legfőbb oka pedig a folytonosság hiánya. Amíg Európa nyugati részén a politikai pártoknak lehetősége volt a fejlődésre, a hagyományok folytonos gyakorlására, addig a keleti blokkban 40 évre megszakította a politikai hagyomány történeti

fejlődését a kommunistának vagy államszocialistának nevezett rendszer. Nyugat-Európában a kereszténydemokrácia a politikai centrum nagy, integratív tömegpártjává vált. Kelet-Európában viszont a politikai centrum gyenge volt, így a jobboldali populizmus töltötte be azt a funkciót, amelyet Nyugaton a kereszténydemokrata pártok láttak el. A posztkommunista országokban a jobboldali választókat a populizmust képviselő pártok szervezték egységes tömbbé (Fidesz, PiS, SMER, OĽaNO). Magyarországon a Fidesz populizmusa elszívta a KDNP választói bázisát, ezért amennyiben a KDNP nem koalíciós partnerként indulna a választáson, feltételezhetően rendkívül alacsony lenne a támogatottsága. A lengyel PiS erős populista retorikájának hatására, amely nemzeti és keresztény értéket hangsúlyoz a kereszténydemokrata pártok háttérbe szorultak. A populista pártok – a Fidesz, a PiS, a SMER vagy az OĽaNO – sikeresen sajátították ki azt a morális nyelvezetet, amely a kereszténydemokrata politizálás egyik fontos legitimációs eleme volt Nyugat-Európában. A „nép” és „elit” szembeállítása gyakran egy nemzeti-keresztény identitásdiskurzusba ágyazódott, amely a társadalomban betöltött szerepet erkölcsi kategóriák mentén definiálta. Ez különösen fontos volt ott, ahol az egyházak társadalmi szerepe továbbra is erős kulturális jelentéssel bírt (Lengyelország, Horvátország), de a politika világában nem tudott stabil kereszténydemokrata párttá szerveződni.

Nyugat-Európában a kereszténydemokrata pártok klasszikus „catch-all” pártokként működtek (Kirchheimer 2015), integrálva a társadalom különböző csoportjait. A posztkommunista térségben azonban ezt a szerepet a populista pártok vették át. A magyar Fidesz, a lengyel PiS vagy a szlovák SMER képesek voltak széles társadalmi koalíciókat építeni a jobboldalon, amelyben a keresztény-demokrata elemek (identitás, retorika, értékvilág) beépültek, de pártszervezeti formában és közpolitikai gyakorlatukban marginalizálódtak.

Ezek a folyamatok azt eredményezték, hogy a kereszténydemokrácia Keleten nem önálló politikai erőként, hanem a jobboldali populista tömb részeként, háttérbe szorítva jelent meg. A populizmus így nem pusztán kihívója, hanem egyben „elszívó mechanizmusa” lett mindannak, amit Nyugat-Európában a kereszténydemokrata pártok jelentettek: identitást, szervezeti integrációt, politikai centrumot és választói gyűjtőszerepet.

Így tehát összességében a populizmus megjelenése ledominálja a politikai jobboldalt és a korábbi kereszténydemokrata formációk visszább szorulnak,

amely nem csak a populizmus és a történelmi folytatólágosság hiánya, hanem az önmegújulás kudarcra is lett a térségben.

IV. Konkluzív megállapítások

A kereszténydemokrácia kialakulásának tagadhatatlanul különböző történelmi, társadalmi és ideológiai előzményei voltak mind Nyugat-, mind Kelet-Európában. Megállapítottuk, hogy míg nyugaton az erőter a jobb-bal tengelyén, szélsőségek közé ékelődve duzzadt meghatározó méretűvé és domináns jellegűvé, a kereszténydemokrácia keleten a posztkommunista-antikommunista tengely mentén kiszorult a centrumképzés gyümölcsöző lehetőségéből, és morális-erkölcsi alapállás mentén az egyik pólusban kellett, hogy elhelyezkedjen. Itt összefonódott olyan más, hasonló retorikájú pártokkal, amelyek alapvetően jobboldali értékrendet képviseltek, ezáltal megszüntetve a nyugati kereszténydemokrácia azon jellemzőjét, amely leginkább kedvezett annak társadalmi támogatottságának szempontjából: a közéletes jellegét. Mindemellett bemutattuk, hogy a nyugati kereszténydemokrata, s egyben antikommunista pártok olyan nemzetközi segítségnyújtásban, s ily módon előnyben részesültek, amely keleti testvérpártjaik esetében nem állt fenn ilyen favorizált módon. A történelmi ismertetés során a kelet-európai kereszténydemokrácia kudarcára is bemutattunk egy lehetséges választ: a populizmus előretörése átvette azokat a kedvező retorikai és programelemeket a tisztán kereszténydemokrata pártoktól, melyek csekély legitimitásukat mindaddig képesek voltak megőrizni, ezzel a marginalizálódás útjára kísérve azokat.

Összességében kijelenthető, hogy a kereszténydemokrácia kelet-európai gyengesége nem pusztán ideológiai, de társadalmi és strukturális okokra is visszavezethető: a történelmi kontinuitás megszakíttottsága, az egyházak korlátozott szerepe, a posztkommunista domináns politikai törésvonal és a populista jobboldal elszívó ereje mind olyan tényezők, melyek megváltoztatták annak kialakulási folyamatát. Mindezek együtt járultak hozzá ahhoz, hogy a kereszténydemokrata pártok a térségben nem tudtak nyugat-európai értelemben vett centrumképző erővé válni.

Irodalom

- Duverger, Maurice (1963) *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. New York: Wiley.
- Fontaine, Pascal (2015): *Út Európa szívébe 1953–2009*. s.l.:Scolar Kiadó.
- Gergely Jenő (2007): *A kereszténydemokrácia Magyarországon*. *Múltunk*, (3):113–154.
- Gottfried, Paul (2007): The Rise and Fall of Christian Democracy in Europe. *Orbis*, 51(4):711–723. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2007.08.012>
- Grzymala-Busse, Anna (2019): Why There is (Almost) No Christian Democracy in Post-Communist Europe. *Party Politics*, 19(2):319–342. <https://doi.org/10.1177/1354068811407596>
- Horváth Jenő (2007): Olaszország és a Keresztény Demokrácia (1943-1994). *Múltunk*, (3):237–274.
- Katus László (2001): *Liberális Katolikusok és Katolikus Liberálisok Nyugat-Európában a 19. Század Dereán / Állam és Egyház a Polgári Átalakulás Korában Magyarországon 1848-1918*. Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.
- Kirby, Dianne (2006): The Cold War, the hegemony of the United States and the golden age of Christian democracy. In McLeod, Hugh (szerk.): *The Cambridge History of Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press, 285–303.
- Kirchheimer, Otto (2015): The Transformation of the Western European Party Systems. In La Palombara, Joseph – Weiner, Myron: *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press, 177–200.
- Máté-Tóth András (2013): *Vallás és társadalom: hatás-ellenhatás és társadalmi felelősségvállalás Kelet- és Közép-Európában*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.